

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1978
FORFATTER:	Christian Duch
TITEL:	Koldings hjerte saneres
KORT RESUME:	Træk af Kolding centrum's historie som grundlag for byfornyelsesforslag

Koldings hjerte saneres

af Christian Duch

Efter flere års diskussioner er man nu gået i gang med en gennemgribende sanering og byfornyelse i Kolding centrum.

Saneringsområdet følger Låsbygade i hele dens længde og er opdelt i to områder. I det nordvestlige, centreret omkring Konsul Graus Gade, er den fysiske del af arbejdet igangsat i sensommeren 1978. Det tilstødende område mod øst, begrænset af Låsbygade og Blæsbjerggade, er i skrivende stund på projekteringsstadiet.

Ud over de to afgrænsede områder vil en del af de omgivende gader blive inddraget i det omfang, det skønnes nødvendigt for at opnå en tilstræbt helhedsløsning.

Det berørte byområde er et af Koldings ældste. Arkæologiske fund og historiske beretninger fortæller om bosætning fra før 1400 tallet. Kort og prospekter fra 15, 16 og 1700 årene viser bebyggelse i området, men jævnlige krigshandlinger har bidraget til en løbende om end utilsigtet sanering.

Det omfattende byfornyelsesarbejde er resultatet af Kolding kommunes henvendelse til Almennyttigt Saneringsselskab s.m.b.a. i 1976. Selskabet anmodede Gruppen for by- og landskabsplanlægning A/S om at udarbejde et skitseforslag for det nordvestlige område. Forslaget lå færdigt i forsommeren 1977. Det bygger på en bevaring og istandsættelse af de bedste bygninger, suppleret med ny bebyggelse indeholdende 100-125 boliger.

De nye huse er udformet i størrelser og materialer, der harmonerer med den bestående bygningsmasse.

Forslaget blev godkendt af byrådet i juni 1977, og den videre planlægning er udført i tæt kontakt med de berørte ejere og lejere.

Omkring årsskiftet 1977-78 tog kommunen skridt til også at få udarbejdet en saneringsplan for det tilstødende areal, idet man ønsker Kolding midtby som en harmonisk helhed.

Siden middelalderen har saneringsområdet været anvendt til en række forskellige formål, som har sat deres præg, såvel terrænmæssigt som med hensyn til bebyggelse og miljø.

Navnet Koldings endelse »eng« antyder jordbundens beskaffenhed. I saneringsområdets nordvestlige hjørne er grunden fugtig, flere ejendomme er sunket, og i forbindelse med et meget omtalt jordskælv i 1913 fortæles om fugtproblemer i kældrene.

Byens placering skyldes utvivlsomt forsvarsmæssige aspekter, beskyttet mod nord af sumpede engdrag, mod syd og vest af Kolding å og mod øst af fjorden.

Kolding er placeret på et udsat sted — i perioder som Danmarks sydligste bolværk mod fjenderne i Europa. De naturlige forsvarsanlæg har meget tidligt været udbygget med simple træpalisader og grave, byens første borg var formodentlig af samme lette materialer, men efter Erik Plovpenning's afbrænding af Kolding i 1247 lod hertug

Abel Koldinghus opføre af mere bestandige materialer.

Slottet var i århundreder et yndet opholdssted for landets skiftende herskere, siden opførelsen har det været en udslagsgivende faktor for byens udvikling, ikke mindst fordi det har haft en dragende virkning på de mange kriges venner og fjender. Utallige gange er byen hærget af krig og ildløs.

Som andre byer havde også Kolding byporte ved indfaldsvejene.

Låsbygade, saneringsområdets nordlige afgrænsning, begynder ved den gamle Nørreport og fører i sving og bugtninger til slottets grave. Ud for gavlen af hjørnebygningen Låsbygade-Hans Ludvigsvej lå i sin tid »Acciseboden«.

Syd for Låsbygade henlå i middelalderen store arealer som kirkegård tilhørende St. Jørgensgaard, en katolsk stiftelse, oprindeligt indrettet til pleje af spedalske mennesker.

I 15-1600 årene fremstod byen med sluttet bebyggelse i flere stokværk og med gavlene mod gaden, en skik der kom sydfra og blev fremherskende i Sønderjylland og i blandt andet Ribe og Kolding. Denne bebyggelse er forsvundet, men ved opgravning i gaden er fremdraget adskillige vidnesbyrd om tidligere beboelse, dels i form af bygningsrester, dels kostbarheder, som i ufredstider er gemt af vejen i jorden.

Med lidt fantasi kan man forestille sig dagligdagen i Koldings snævre gader. Familierne var

Nøjagtigt årstal for kortet kendes ikke. Da navnet Petersiliegade her er brugt, må kortet være fra før 1873, hvor navnet på denne gade blev til Slotsgade. Arealet syd for Låsbygade henligger endnu ubebygget.

børnerige og boligerne minimale og pauvert indrettet. Det var op til de enkelte grundejere at befæste deres del af gaden. Man brolagde lidt højere end naboen, så det værste snavs løb bort i regnvejr, hvilket jo nok ikke har virket befordrende på det gode naboskab.

Renovationen sørgede gadens løsgående hunde, svin og fjerkræ for, og det var også i gadens opblødte ælte børnene legede.

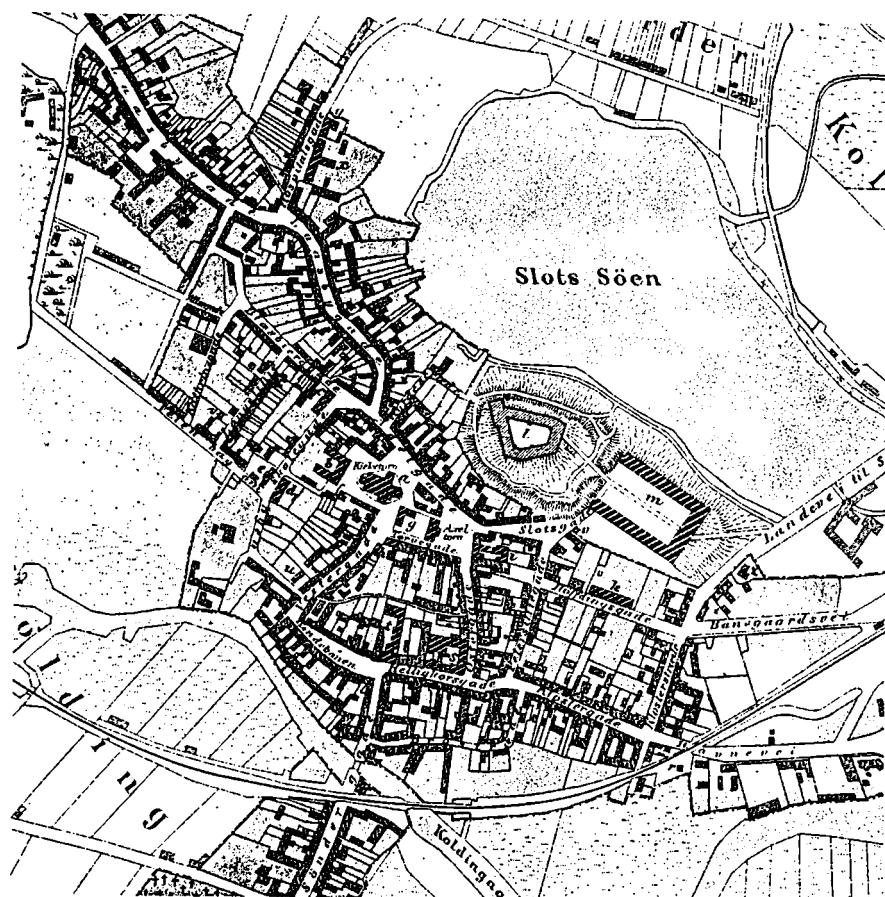
I perioder var byen tæt belagt af fremmede soldater, som til dels boede på gaderne, med alt hvad det indebar af affaldsproblemer. Gadernes ringe tilstand blev ikke afhjulpet lige straks. Da Kong Frederik VI i 1832 meldte sin ankomst, forlangte politiet, at den vej majestæten skulle befærde måtte omlægges, eller også skulle de dybe hjulspor opfyldes.

Låsbygade, der betegnedes som byens bedste, havde tre rækker »bredsten«. Alligevel var kørebanen i regnperioder bundløs og delvis ufremkommelig.

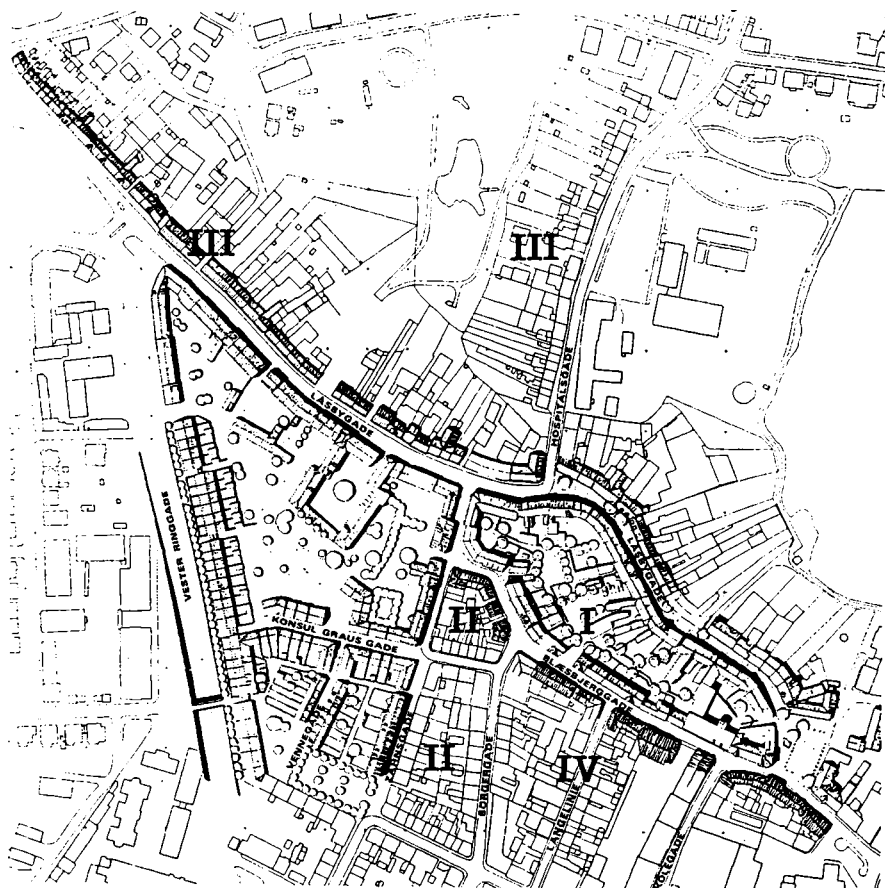
I mørketimerne var tilstanden yderligere forværret, uden håndlygte var det umuligt for fodgængere at forcere gaden.

Først i 1852 etableredes en form for gadebelysning, bestående af tranlamper, indkøbt i hovedstaden og efter sigende finansieret af krigsskadeerstatningen fra 1848.

Byens vandforsyning bestod af et antal gadepumper. I nærheden af pumperne var anbragt store behuggede sten, hvor husmødre kunne banke vasketøjet.

Gruppen for by- og landskabsplanlægnings kort over saneringsområdet, tallene angiver den foreslåede saneringsrækkefølge — Almenntilgængeligt Saneringsselskab påregner at hele arbejdet vil strække sig over min. 5 år.

I midten af 1800-tallet ejedes store dele af saneringsområdet af konsul Wissing, som drev en givtig forretning i Låsbygade, han havde udlagt det store friareal syd for Låsbygade til en smuk park.

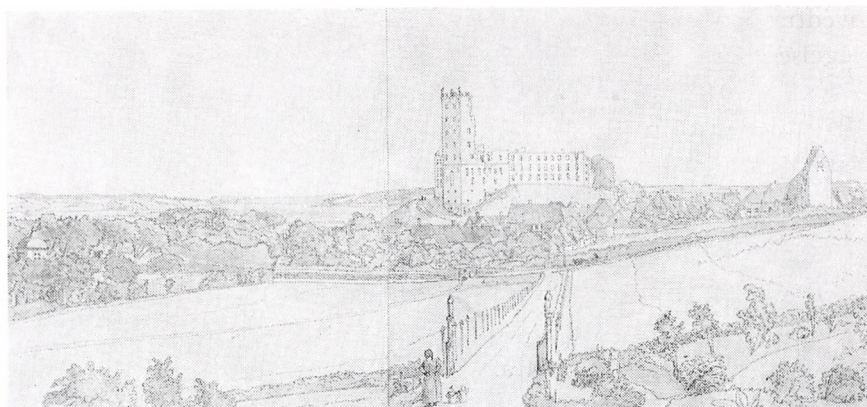
Konsulens mange gøremål fik en brat og dramatisk ende. Forhastede børsmeddelelser erklærede konsul Wissing bankerot, hvorefter han anbragte sig på en pose krudt og satte ild til.

Parken kom på auktion i 1854 og erhvervedes af konsul Hans Henrik Grau, en af datidens betydeligste Kolding-borgere og ophavsmand til opførelsen af flere hundrede huse i Kolding.

Grau arbejdede videre på Wissing's smukke park, ikke uden skelen til tidens eftertragtede værdige model – Tivoli i København. Anlægget, som var opkaldt efter konsulens hustru, hed Katrinelund, og dannede i en årække ramme om byens forlystelsesliv, med militærmusik, dansepavilloner og grundlovstaler. Men konsulen skulle også bruge kapital til sine omfattende virksomheder, derfor opførte han en boligbebyggelse i den sydlige udkant omkring Katrinegade.

Krigen i 1864 gik hårdt ud over Graus anlæg og trods ihærdige og ofte stærkt omdiskuterede forsøg på at få hævet krigsskadeserstatningen var anlæggets rolle som byens forlystelsespark udpillet.

Omkring århundredeskiftet blev hele Katrinelund bebygget. De nye gader blev opkaldt efter anlæggets gamle bygningsværker, således den otte-kantede pavillon »Villaen«, som var placeret på et højedrag for enden af den senere »Villagade« og »Alléenberg«, som havde navn efter en allé midt i anlægget, her etableredes »Alléberggade«, som i 1873 ændrede navn til Allégade og nu hedder konsul Graus Gade. Som resultat af saneringen

Jørgen Roeds tegning fra 1835, visende Konsul Wissing's anlæg med Alleen i forgrunden og Laasbygades huse bagved.

er denne gade i dag uden bebyggelse.

Ved den nuværende Borgergade opførte konsul Grau midt i 1800 et teglværk. Leret til produktionen hentedes på stedet; de mange lergrave og smådamme er forsvundet, men de voldsomme terrænspring er stadig karakteristiske for stedet. Borgergade hed tidligere »Lergravsvej« og fra 1873 til 98 »Teglgårdsstræde«, og Lergravsstien eksisterer endnu.

Dengang hed Hans Ludvigs Vej/Katrinegade, som afgrænser saneringsområdet mod syd, »Vejen bag om byen«, hvilket giver et udmærket indtryk af byens udstrækning.

Låsbygade og Blæsbjerggade løber mod øst sammen i Låsby Banke, en plads som i dag henligger som et tiloversblevent areal uden egentlig funktion.

I et af saneringsforslagene reguleres pladsen og udlægges til et rekreativt fodgængerområde i forlængelse af Låsbygade, som også kunne tænkes ændret til bilfrit handelsstrøg.

Fra syd støder Skolegade op i Blæsbjerggade næsten ved Låsby Banke. Gaden hed indtil 1858 Sviegade, navnet antyder, at gaden huse engang er brændt. Det mere ordinære navn Skolegade skyldes byens stolthed over Friskolen og Borgerskolen, opført i

henholdsvis 1847 og 1856. Men det er ikke kun lærdommens huse, der har præget kvarteret. Lidt sydligere, på Svietorvet, lå både fattighuset og arbejdsanstalten, hvor byens udstødte fristede en kummerlig tilværelse.

Områdets bebyggelse er resultatet af tidens spekulation, huse blev hjemsted for et overordentligt stort antal udskænkingssteder, som virkede tiltrækkende ikke mindst på grund af et stort kvindeligt islæt.

Før saneringsindgrebene påbegyndtes bestod området overvejende af en boligbebyggelse af stærkt varierende alder og kvalitet.

Låsbygade har været byens nord-vestlige indfaldsvej, her har man den ældste bebyggelse fra omkring 1700-1750, en række købmandsgårde med lagre og stalde i side- og bagbygningerne og beboelse med forretninger i forhusene.

Tidligere var gaden hjemsted for mange mindre håndværksvirksomheder, som her havde lokaler til såvel fremstilling som salg, også laugsstuerne havde til huse i Låsbygade. Den dag i dag er gaden en af Koldings betydeligste forretningsgader, men det er ikke mere stedlige håndværksprodukter der sælges.

Bebyggelsen er successiv trængt ned langs sidegaderne og er i

hovedtrækkene afsluttet med bebyggelsen omkring Konsul Graus Gades sydside omkring 1875-1890 og med opførelse af etageejendommene i Zahnsgade i 1900-1910 samt i 1943 og 1953.

I 1970 udførte boligkommissionen en bygningsregistrering, som senere dannede grundlag for nedrivningerne omkring Konsul Graus Gade. I kommissionens vurdering karakteriseres området mellem Katrinegade og Konsul Graus Gade som tæt, blandet bebyggelse med utilstrækkelige faciliteter og ringe vedligeholdelse.

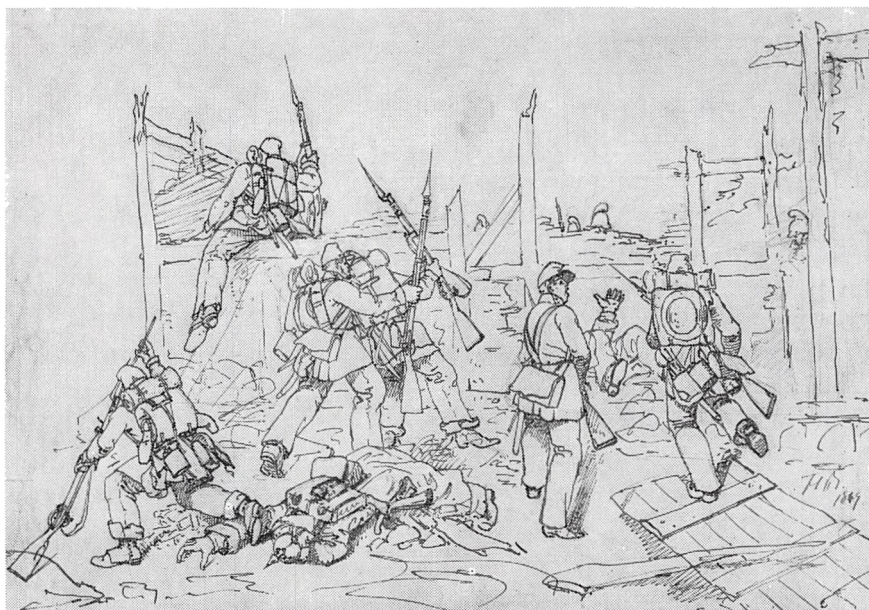
Bebyggelsen langs Låsbygade og Blæsbjerggade er gennemgående af bedre kvalitet, men med bagarealerne opfyldt af bygninger, hvori der er indrettet erhverv, således at der ikke er tilfredsstillende rekreative opholdsarealer i det frie.

Terrænet i området er meget kuperet specielt mod syd, hvor teglværksvirksomheden foregik. Mellem Konsul Graus Gade og Lergravsstien er der en høj og stejl lerskrænt varierende fra 2-7 meter. Terrænet er stærkt skrånende fra vest mod nordøst, fra kote 17.65 til kote 8.83.

Kolding kommune har i en årrække arbejdet med planer for sanering af området. Der er indtil i dag foretaget nedrivning af store dele af den dårligste del af bebyggelsen. Det drejer sig i første række om beboelseshusene i Konsul Graus Gade og Katrinegade.

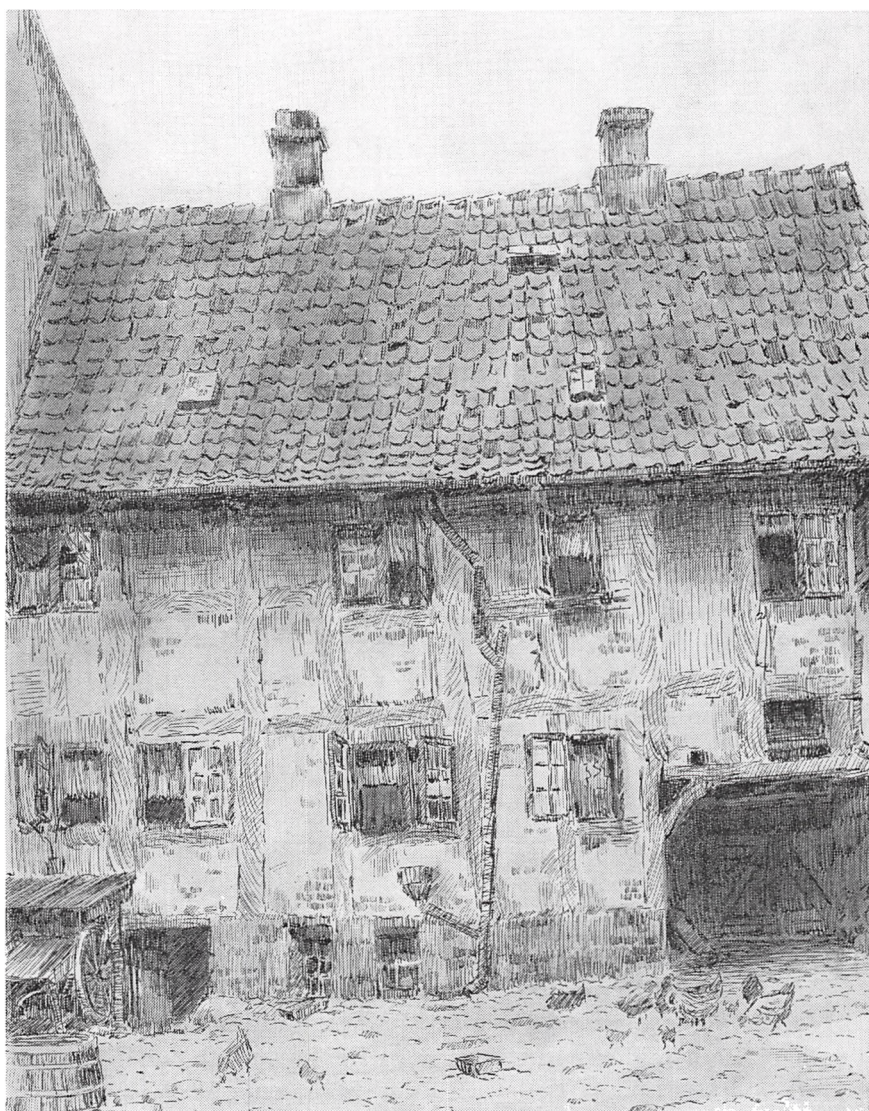
Som følge af den nylig vedtagne linjeføring for Vester Ringgade vil det være nødvendigt yderligere at nedrive en del af bygningerne langs Hans Ludvigsvej.

I 1954 blev trafikken i en del af Låsbygade og i Blæsbjerggade ensrettet uden begejstring fra beboernes side, nedrivning af enkelte huse har brudt facaderækens helhedspræg, specielt er de

Koldings historie er præget af krigshandlinger, den 23. april 1849 stod et blodigt slag i byen, som også ved denne lejlighed blev stærkt hærgnet, hvad O. P. Hansens samtidige situationsskildring giver et tydeligt billede af.

De pittoreske gårdinteriører i Laasbygade har inspireret flere bildende kunstnere bl. a. Anton Schrøder, som her har fastholdt miljøet i Laasbygade nr. 60, tegningen er udført i 1935, originalen er udstillet på Koldinghus.

manglende hjørnebygninger en brist for kvarterets bymæssige fremtoning.

Bebyggelsesforslagets målsætning er at genskabe det centralt beliggende boligområde med nogle af de bymæssige kvaliteter, som fandtes før saneringen påbegyndtes, og tillige tilføre kvarteret nye kvaliteter, bedre boliger, et roligt og velfungerende kvarter i trafikmæssig henseende, samt gode veldefinerede udeopholdsarealer, såvel private haver og gårde som fælles friarealer.

Som led i Gruppen for by- og landskabsplanlægnings byfornyelsesforslag har arkitekt Kirsten Frederiksen illustreret de miljøer man forestiller sig vil kunne opstå efter saneringen. Her er vist Laasbyhøj, der kunne tænkes ændret til bilfrit område.

Med hensyn til den bevarede bebyggelse foreslås det pålagt ejerne at bringe ejendommene i en rimelig udvendig vedligeholdelsestilstand.

Derudover foreslås det pålagt ejerne af den del af boligbebyggelsen, hvor boligerne er uden moderne bekvemmeligheder, at installere badeværelse, varmt brugsvand og fjernvarme i boligerne — der sigtes alene på en moderat modernisering.

Den nye bebyggelse langs Vester Ringgade indebærer flere problemer. Et af de største er vel støjen fra Vester Ringgade.

Dette problem søges løst dels ved udformningen og profileringen af støttemuren langs Vester Ringgade, dels i husenes konstruktion.

Hvor der er »huller« i facade-rækken, udfyldes disse med nybygninger, som falder naturligt ind i gadebilledet.

Den nye bebyggelse opføres i røde teglsten med rødt tegltag.

Interne gader og veje opbygges således, at biltrafik besværliggøres, og at farten ikke kan overstige 15-20 km i timen. Der ved mindskes risikoen for børns, ældres og handicappedes ophold og færden. Bilerne skal have lov at bevæge sig i området, til og fra parkeringspladser og garager på de bløde trafikanters betingelser.

I forbindelse med byggeriet skal der etableres både private havearealer og fælles friarealer.

Det fælles friareal skal fremstå som et sammenhængende område midt i kvarteret og indeholde en sø (tidligere lergrav), opholds- og legearealer, boldspilareal samt stiforbindelser. Friarealet vil blive præget af få store eksisterende linde- og bøgetræer.

I flere århundreder har området været en pulserende del af

Koldings liv, kvarteret er blevet brugt og misbrugt, og husene er nu så nedslidt, at en gennemgribende reovering er nødvendig.

Det er et alvorligt indgreb, Kolding kommune har sat i gang.

Forslagsstillernes intentioner er at føre kvarteret op til en nutidig standard uden at fjerne dets identitet.

Saneringsområdet er Koldings hjerte, det skal ikke transplanteres, men det skal hjælpes til at slå lidt friere.